

Viola, est summum fidei sacramentum, » id est signum et symbolum Christianorum. Unde idem Tertullianus, *Apolog.* cap. xxxix, ait Gentiles admirantes hanc mutuam Christianorum dilectionem, dicere solitos: Videte quomodo Christiani se mutuo diligant, et ut alter pro altero mori sit paratus, ut ex uno patre et eadem matre nati videantur, quos nec lingua, nec natio, nec patria consuetudo, nec nativi loci diversitas dividit. Hæc est illa, ait Toletus, quam si servaremus omnes, sicut non natio beatorum ulla est quam Christiana, ita nec ulla foret illa fortior aut potentior. Unde S. Pachomius militans in exercitu Constantini Imperatoris, videns Christianorum charitatem, quam militibus cibum, potum omniaque necessaria ultro et gratis offerebant, a gentilismo conversus est ad christianismum, imo ad monachismum, adeoque cœnobiticæ vitæ fundator et princeps evasit.

SICUT DILEXI VOS, UT ET VOS DILIGATIS INVICEM. Ut scilicet sicut ego, cum in forma Dei essem, vestri amore formam servi assumpsi, ut vos docerem, salvarem, hearem: sic et vos ad infirma et aspera quæque demittatis, ut vobis invicem succurratis; ego jam pedes vestros lavi, et vos invicem pedes lavate; ego me in cibum dedi in Eucharistia, et vos proximos vestros pascite; ego jam pro vobis crucifigam et moriar, et vos mortem quamlibet corpoream excipite, ut animas salvetis: ego amavi vos nullis vestris meritis precedentibus, cum inimici essetis; amavi vos, non meam utilitatem, sed vestram salutem querens, amavi usque ad sanguinis effusionem; amavi, ita ut nihil in abjectum et laboriosum esset, quod recusarem, si vobis utile esset: hæc eadem vos prestare debetis fratribus. Ita S. Chrysostomus et Cyrillus. Hoc est quod ait Joannes, *epist.* 1, cap. iii, vers. 16: « In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. »

Nota: quod sicut dilexi vos, potest referri primo, ad id quod præcessit, quasi pertineat ad substantiam hujus mandati, *q. d.* Mando vobis ut diligatis vos invicem, similis modo quo ego dilexi vos, scilicet, ut, sicut ego prior dilexi vos, sic et vos priores diligatis invicem, et vos mutuo amore præveniat. Ita S. Chrysostomus. Rursum, ut, sicut ego pro vita vestra spiritali dedi vitam meam corporalem, sic et vos pro salute animarum impendatis vitam corporis. Ita Cyrillus. Secundo et melius, referas: « sicut dilexi vos, » ad id quod sequitur, « ut et vos diligatis invicem, » ne sit tautologia, et idem quod ante dictum est, iterum repetatur. Unde Complutenses, Toletus et alii ante: « sicut dilexi vos, » ponunt duo puncta. Et Syrus clare hæc distinguens vertit, *preceptum novum do vobis, ut diligatis alius alium, prout ego dilexi vos, vos quoque diligatis alium; ut prior pars significet substantiam præcepti, sci-*

liet juberi ut diligamus nos invicem; posterior vero pars post duo puncta, significet modum præcepti, nimirum ut diligamus invicem, similis modo quo Christus nos dilexit, ut paulo ante exposui. Insuper, ut addat nobis stimulum acrem ad diligendum invicem, *q. d.* Stimulus ingens vobis, o Christiani (hos enim omnes Christus alloquitur, quia Apostoli hos omnes representabant), ad mutuum amorem esse debet dilectio Christi, qua vos dilexit. *Primo*, quia Christus sicut vos dilexit, sic dilexit et socios vestros omnesque fideles; hos ergo, quos Christus adeo dilexit, vos quoque, o Christi associate, diligite. *Secundo*, Christus vos diligens pro compensatione suæ dilectionis, hoc exigit a vobis, ut et vos diligatis proximos. Hanc ergo talionem dilectionis, et vicarium amorem illi rependite quod potestis; nec enim vestra dilectio, utpote vilis et exigua, dilectionem Christi, utpote eximiam et inexhaustam, æquare poterit, etiam si cresceret assidue usque ad diem judicii. *Tercio*, *q. d.* Christus: Ego proximos vestros vobis in dilectione mea conjunxi, astrinxi et associavi, æque ac in communione corporis et sanguinis mei in Eucharistia. Vos ergo ita vobis mutuo in me conjuncti, et quasi consanguinei, idem fratres effecti, ut tales vos invicem diligite et redamete.

35. IN HOC COGNOSCENT OMNES QUA (QUOD) DISCEPULI MEI ESTIS, SI DILECTIONEM HABUERITIS AD INVICEM. — *q. d.* Schola mea est doctrina et disciplina dilectionis, schola mea est academia charitatis; si ergo me doctorem audire et sequi, si discipuli mei esse ac ut tales ab omnibus haberi et agnosci cupitis, vos invicem diligite. Hoc ergo privilegium soli concessum est charitati: non enim miracula, non ingenium, non eloquentia, non robur, non quid aliud, sed sola dilectio facit nos Christi discipulos, ait Chrysostomus. Ipse enim dilectionis est magister, primipilus, rex, dux et princeps.

Hinc dilectio proximi a S. Jacobo, *cap.* 2, vers. 5, vocatur lex regalis, ob septem causas, quas ibidem recensui. Hinc et Paulus, *Rom.* xiii, 8: « Qui diligit proximum, ait, legem implevit. » Tales fuere primi Christiani, de quibus Lucas ait, *Act.* iv, 32: « Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, erantque illis omnia communia. » Vide ibi dicta. Appositum exemplum dat Dorotheus doctrina sexta. Sicut, inquit, in circulo, linea a circumferentia ductæ ad centrum, quo magis accedunt ad centrum, eo magis accedunt ad se invicem; quo vero magis recedunt et elongantur a centro, eo magis recedunt a se invicem: sic pariter quo quis magis accedit ad amorem Dei et Christi, eo magis accedit ad amorem proximi; quantum vero recedit ab amore Dei, tantum quoque recedit ab amore proximi. Deus enim est centrum mundi, æque ac cordis et amoris nostri; proximi vero sunt quasi linee ductæ ad centrum. In Deo ergo omnis proximorum

amor coit et unitur. Audi S. Augustinum: « Non est prætermissum illud magnum mandatum de diligendo Deum: qui enim spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit, nisi Deum? Sic et qui Deum diligit, non potest contemnere præcipientem ut diligit proximum; bene itaque intelligentibus utrumque mandatum invenitur in singulis. » Hinc S. Basilius, in *Regulis fusius disp.*, Reg. 3, docet nos amori Dei satisfacere per amorem proximi: « Quippe, ait, cum ipse beneficium illud perinde accipiat, ac si in se proprie fuisset collatum, » juxta illud: « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, » *Matth.* xxv.

36. DICIT EI SIMON PETRUS: DOMINE, QUO VADIS? — Rogat hæc Petrus, non ut sciat, sed ut Christum, quem summe amabat, sequatur, ait Chrysostomus. Verum Petrus plus æquo de se pressumebat, ait Cyrillus; putabat enim se posse Christum sequi per omnia, quod necdum poterat. Unde Christus eum reprimens, subjicit: « Non potes me sequi modo, sequeris autem postea. »

Romæ extat locus sacello decoratus, ante portam S. Sebastiani, in quo Christus visibiliter occurrens S. Petro, et carcere Mamertino rogatu Christianorum fugienti rogantique: « Domine, quo vadis? » respondit: « Vado Romam iterum crucifigi. » Unde S. Petrus intelligens Christum de se loqui, Romam ad carcerem rediit ac paulo post a Nerone crucifixus est: quocirca sacellum illud usque hodie vocatur, « Domine, quo vadis? »

RESPONDIT JESUS: QUO EGO VADO, NON POTES ME MODO SEQUI, — quia necdum recepisti Spiritum Sanctum, cujus robore mortem superes, ait Cyrillus. Oportebat enim Christum precedere et mortem superare, *q. d.* Nunc non habes eam animi firmitatem et id robur, ut pro me mori possis: veniet in te Spiritus Sanctus, et tunc poteris, ait S. Augustinus, *tract.* 66. Rursum, Petrum Christum destinavit, ut post se esset caput Apostolorum, Ecclesie princeps et gubernator ac

Pontificatus Romani fundator, etc., hæc erga ipsum Petrum peragere congruebat.

SEQUERIS AUTEM POSTEA — me in cruce, et per crucem ad cœlum. Ita Cyrillus. Hanc primam Christi sequelam in eadem cruce, merebatur tunc amor et fervor Petri.

37. DICIT EI PETRUS: QUARE NON POSSUM TE SEQUI MODO? ANIMAM (VITAM) MEAM PRO TE PONAM. — Dicit hoc Petrus ex solito suo fervore et zelo, sed non secundum scientiam, ignaro scilicet et indiscreto: suspicabatur enim Christum ad mortem, uti prædixerat, ire: quare se comitem et fidum Achatem in omni periculo fert, *q. d.* Paratus sum tecum omnium periculorum aleam sãbire, offero me tibi socium ad omnia adversa, mortem tecum et pro te libens excipiam. Laudandus pius erga Christum Petri affectus, esto carens effectu et evanidus; necdum enim alas amoris, ad in tam sublimem crucem volandum, a Spiritu Sancto accepit.

38. RESPONDIT EI JESUS: ANIMAM (VITAM) TUAM PRO ME PONES? AMEN, AMEN DICO TIBI, NON CANTABIT GALLUS, DONEC TER ME NEGES. — Christus Petrum sibi præsentem humiliter permittitque eum cadere in sui negationem, ut discat non suis viribus, sed Christi gratie confidere. Quocirca sæpius id Petro prædixit Christus: nam hæc apud Joannem prædictio diversa est ab aliis quas commemorant cæteri tres Evangelistæ. Porro, quando et quomodo Petrus ante secundum et ultimum galli cantum ter Christum negavit, ostendi *Matth.* cap. xxvi, vers. 70 et seq. Audi S. Chrysostomum, *homil.* 72: « Experientia cognoscens nihil esse dilectionem tuam sine gratia divina: unde constat hunc casum Jesum pro ipsius utilitate permisisse. » Et S. Augustinus, *tract.* 66: « Itane facies pro me, quod ego nondum pro te? animam tuam pro me pones; præire potes, qui sequi non potes? quid tantum presumis? quid esse te credis? audi quid sis: Non cantabit gallus, donec ter me neges. »

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus abiens e terra solatur discipulos, dicens quod vadat eis parare locum in domo Patris. **Secundo**, vers. 6, Thomæ roganti: Quo vadis? et qua via? respondet Christus: Ego sum via, veritas et vita; ac Philippo cupienti sibi ostendi Patrem: Philippe, inquit, qui videt me, videt et Patrem meum. **Tercio**, vers. 16, promittit se suis alium Paraclitum e cœlo missurum. **Quarto**, judæ Thaddæo respondens, ait: non se diligeri, qui servat mandata sua. **Quinto**, vers. 27, pacem suam eis donat.

1. Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. 2. In domo Patris mei mansione multe sunt, si quo minus dixissem vobis: quia vado parare vobis locum. 3. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi

sum ego, et vos sitis. 4. Et quo ego vado, scitis, et viam scitis. 5. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: et quomodo possumus viam scire? 6. Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me. 7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis: et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. 8. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. 9. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? 10. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quas ego loquor vobis, a me ipso non loquor, Pater autem in me manens, ipse facit opera. 11. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? 12. Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera qua ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet; quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam; ut glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. 15. Si diligitis me, mandata mea servate. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. 19. Adhuc modicum, et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, et vos vivetis. 20. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis. 21. Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. 22. Dicit ei Judas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo? 23. Respondit Jesus, et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniet, et mansionem apud eum faciemus. 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus; sed ejus qui misit me, Patris. 25. Haec locutus sum vobis, apud vos manens. 26. Paracletus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis quaecumque dixerit vobis. 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. 28. Audistis quia ego dixi vobis: Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem; quia Pater major me est. 29. Et nunc dixi vobis priusquam fiat; ut, cum factum fuerit, credatis. 30. Jam non multa loquar vobiscum; venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. 31. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

1. NON TURBETUR COR VESTRUM. CREDITIS IN DEUM, ET IN ME CREDITE (1). — Videbat Christus animos discipulorum turbatos, hoc est incertos, pavidos, anxios et consternatos, ex eo quod eis praedixerat nestare suum discessum et passionem pro conditionem Judae ac scandalum Petri ter se negaturi. Timebant enim ne et ipsi, metu Judaeorum victi, Christum negarent. Si enim Petrus, qui videbatur fortis ut petra, erat eum

(1) Christus quoniam arrogantiam Petri, confidentis quam par erat, de se praedicantis, cohibuisset, ut ille nihil auderet reponere, rursus ad omnes convertit orationem, idque eo consilio, ut vocem illam solatii plenissimam, sequens autem postea (xii, 36), pluribus verbis explanaret. Quae promissio ad universos pariter pertinet.

negaturus, quid facturi erant ceteri eo debiliores et timidiores? Hinc turbationi medetur Christus dicens: «Creditis in Deum, et in me credite.»

Pro creditis, Graece est πιστεύετε, quod tam est imperativi modi, quam indicativi. Unde Syrus et Arabicus vertunt, Credite in Deum, et in me credite. Sensus est, g. d. Si creditis in Deum, uti scio vos credere, in me quoque credite et consequenter sperate. Ego enim sum Deus, Deo Patri constantialis, ut hac fide et fiducia omnem turbationem et pavorem superetis et promissorum meorum factis particeps. Hoc enim fiet, si aciem mentis per fidem et spem in me uno defigatis, ac omnem pavorem vestrum, sollicitudinem et anxietatem in me, quasi Deum et Dominum vest-

trum conjiciatis. Ego enim esto corpore abeam a vobis, spiritu tamen, cura et gubernatione mea semper vobis adero.

Audi S. Chrysostomum: Divinitatis virtutem ostendit, ea prodens quo illi habebant in mente, g. d. Timeatis adversa, quae mihi et vobis imminet: metum ponite, quia fides in me et in Patrem, potentior est his quae supervenient, et nihil contra eam potest prevalere. Et S. Augustinum: «Ne mortem Christi tanquam homines timerent, et ideo turbarentur, consolatur eos, Deum se esse contestans, g. d. Mortem metritis huius formae servi, non turbetur cor vestrum, suscitabit illum forma Dei.» Porro Christus hic facit, ait Ribera, quod facere solent agricoltae, qui vitem ut imbecilem ulmo adjungunt, ut inde firmitatem accipiat, ad scandendum et crescendum, etiam si venti et imbres in eam sevant: ita Dominus ad se, tanquam ad murum firmissimum Apostolos adjungit per fidem, ut fiat illud Paul. xxvi: «Dominus illuminatio mea et salus mea: quem timebo?» Audi et Cyrillum: «Quis superabit divinis armis undique cataphractos? arma vero, latiusque clypeus, qui telis hostium frangi non potest, fides est.» Idem sibi a Christo dici putet Christianus, cum tentatione, turbatione aut pavore gravi pulsatur. Credis in Deum, et in Christum tuum crede; ille tibi aderit, vires dabit, viam evadendi aperiet, victorem te faciet.

2. IN DOMO PATRIS MEI MANSIONES MULTAE SUNT. — Dixerat Christus se iturum ad Patrem, et Petrum se postea eodem secuturum, de caeteris discipulis fuerat: timebant ergo illi, ne domo Patris et caelo excluderentur. Hunc timorem eis eximit Christus, g. d. Ne timeatis: esto enim vos modo mecum comites in regnum Patris mei non assumam, tamen faciam ut me suo tempore sequamini, nec putetis solum Petrum me eodem secuturum, quasi ibi non sit locus nisi mihi et Petro, assero vobis ibidem vobis non defore locum, quia in domo Patris mei mansiones multae sunt: quare non est quod timeatis ne illae omnes a me et Petro, vel aliis praecipiantur, ut vobis in caelo locus non supersit. Caelum enim empyreum vastissimum est, et plurimas habet mansiones, quae omnibus omnino hominibus capiendis sufficient. Audi S. Augustinum: «Hoc subiungit, quia sibi discipuli metuebant, cum Petro dictum esset: Non cantabit gallus, ut a turbatione recreentur, fidentes etiam post periculosa tentationum, se apud Christum cum Deo mansuros esse.» Et Chrysostomum: «Quia Dominus dixerat Petro: Sequeris autem postea, non existimet ei soli hanc promissionem datam, ostendit et illos etiam in eam regionem suscipiendos.»

Porro et multae insinuat vias in caelo beatitudinis et gloriae fore gradus et ordines, g. d. Sicut quoque Sancto in caelo erit locus, sua cuique beatitudo, sua cuique gloria, sed pro meritis disparata. Patres contra Iovinianum, qui uti censebat

virtutes esse pares, sic et paria eorum fore praemia in caelo. Unde Interlinearis: Mansiones multae, hoc est, inquit, diversa praemia sanctorum.

Audi S. Augustinum: «Mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Est quidem denarius equalis, id est vita aeterna, quod ad aeternitatem pertinet, sed sunt diversa meritum dignitates. Fuit quidem per charitatem, ut quod habent singuli, commune sit omnibus: sic enim quisque etiam, se habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Respondens est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum colorum erit aliquid, ubi beati maneant parvuli ex hac vita decedentes sine baptismo: absit enim ut regnatum quisquam sit extra regnum; nec Dominus dixit, in beatitudine, sed in domo Patris mei.»

Rursus S. Gregorius, lib. IV Moral., cap. xxxi: «In multis mansionibus, ait, erit retributionum diversitas concors: quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non aequae laborantes in vinea, aequae cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multae sunt; et tamen eundem denarium dispares laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatus habitatio, quamvis non una sit omnium sublimitas vitae.» Has mansiones multas, magnitudine lucis plenas, Stephano quidam ostensas narrat eodem S. Gregorius, lib. IV Dialog., cap. xxxvi. Igitur Christus hisce verbis, et hac ostentatione praemii caelestis, animat Apostolos, ut tentationes et persecutiones sibi imminentes non reformident, sed ambient, utpote per quas praemium hoc consequentur sint.

SI QUO MINUS, DIXISSEM VOBIS: QUIA VADO VOBIS PARARE LOCUM. — «Si quo minus,» id est si secus esset, si aliter se res haberet, si videlicet in domo Patris non essent mansiones multae, «dixissem vobis quia (quod) vado parare vobis locum,» g. d. Dixissem quod a vobis abeam, et vadam ut parem vobis locum in caelo, nisi jam ibidem multae mansiones paratae essent; sed quia illae jam paratae sunt, ideo non dixi vobis: Vadam illas paratum. *scilicet*, ex Graeco et Syro, qui carent *quae*, Aras Montanus et Ribera sic simpliciter exposunt, g. d. Multae mansiones sunt in domo Patris mei: quod si ita non esset, plane vobis dicerem, nec vos vans spe deciperem, quoniam eo ut parem vobis locum, g. d. Cum tantum vos amem, ut recedam a vobis causa parandi vobis locum, quomodo hoc non dicerem, aut in re tanta paterer decipi, quos tantopere diligo? parare autem locum est in possessionem caeli venire, quod usque ad illud tempus fuerat hominibus clausum, g. d. Me ascendente aperiantur vobis caeli, juxta illud: «Attollite portas principes vestras, et introibit rex gloriae.» Et Michaeas 11: «Ascendet enim pavidus inter ante eos.»

dicēs : Si Apostolis jam paratē erant mansiones in cœlo, quomodo ergo Christus vadit parare eis locum? Respondeo : Utrumque verum est. Nam primo, hæ mansiones a Deo paratæ erant Apostolis et cæteris electis ab æterno, ex Dei prædestinatione quasi in actu primo. Secundo, Christus tamen vadit, ut parat eas quasi in actu secundo, ut scilicet de facto Apostolos in eas inducat : tum quia Christus iter in cœlum, antea clausum et invium, in illud ascensione aperuit, stravit et complanavit; tum quia ipse sanguine suo et morte in cruce, solvit Deo pretium mansionum harum celestium, illoque eas nobis coemit : ita S. Cyrillus; tum proprie, quia Christus e cœlis misit Spiritum Sanctum, qui sua gratia, virtutibus et meritis heroicis Apostolos cæterosque electos cœlo dignos efficit. Ita S. Augustinus : « Quomodo, ait, parat, si jam multæ sunt? nondum sunt si parandæ sunt : eandem quas prædestinando præparavit, præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione; alioqui dixisset : Ibo et præparabo, id est prædestinabo; sed quia nondum sunt in operatione; dicit : Si abiero et præparavero, etc. Parat modo mansiones, præparando mansores : domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur; dicitur vero abire, ut præparet, quia jus ex fide vivit : si autem vides, non est fides; d ne videatur, latet ut credatur; tunc locus paratur, si ex fide vivatur, creditur desideretur, ut desideratus habeatur : vadit latendo, venit apparendo, sed nisi maneant regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus, ubi possimus permanere perfruendo. » Et Glossa : « Credendi colligitur meritum, sunt redditur premium, desiderium dilectionis præparatio est mansionis. »

3. ET SI ABIERO, ET PRÆPARAVERO VOBIS LOCUM : ITERUM VENIO, ET ACCIPIAM VOS AD MEIPSUM, UT UBI SUM EGO, ET VOS SITIS. — « Si, » id est cum, g. d. Cum in cœlum abiero, ibique vobis vestrisque successoribus, id est omnibus electis, locum præparavero, dando eis successive per singula sæcula usque ad finem mundi, Spiritum Sanctum ejusque gratiam et merita, quibus se ad gloriam cœlestem præparent eaque se dignos efficiant : quo facto iterum veniam in die iudicii, ut vos omnes accipiam ad meipsum, ut digno premio in cœlis coronem. Sepe enim in Evangelis prædixit Christus se redditurum in extremo iudicio, ut fideles et Apostolos, qui pro eo laborarunt et multa passi sunt, ad se recipiat et glorificet.

4. ET QUO VADO, SCITIS, ET VIAM SCITIS. — « Scitis, » id est scire facile potestis et debetis, quia sepe a me audistis quod eam ad Patrem in cœlum, ac viam in cœlum esse meam fidem, doctrinam, vitam, passionem et crucem. Et sciebant Apostoli Christum hæc dixisse; sed necdum illa

intelligebant, unde nec eorum meminerant. Unde Augustinus : « Sciebant quidem, ait, sed se scire nesciebant; » sciebant habitum, nesciebant actum : sciebant confuse et obscura, nesciebant distincte et in particulari, quomodo scilicet Christus sit via, Pater vero sit meta et terminus viae. Ita Ihera, Toletus, Maldonatus et alii.

5. DICIT ET THOMAS : DOMINE, NESCIVIS QUO VADIS, ET QUOMODO POSSUMUS VIAM SCIRE? — g. d. Cum nesciamus quo eas, quomodo possumus scire viam, quæ eo, quo is, tendit? qui enim nescit terminum, viam quoque ad terminum nesciat oportet. Audivimus quidem te dicere, quod eas in domum Patris tui, ubi mansiones multe sunt, parare nobis locum; sed ubi est hæc domus Patris? ubi mansiones illæ multe? Et domus hæc est cœlum, uti suspicamus, clarius et explicatius nobis id ipsum edicito, plenius hæ mansiones exponito, ubinam et in qua regione illæ sitæ sunt? Magna enim, et quasi immensa est cœli, imo cœlorum plurium vastitas. Ita Thomas. « Christus vero, ait Cyrillus, nihil ad tantam curiositatem respondit : non enim totam rem exponit; sed ea opportuno tempore relicta, quod modo necessarium est, illud explanat. » Unde sequitur :

6. DICIT ET IESUS : EGO SUM VIA, ET VERITAS, ^{Vera d. Christus et via, et veritas.} ET VITA. — Breviter sensus genuinus est, g. d. Quæris, o Thoma, duo, scilicet meam viam et ejus terminum, nimirum quo vadam et qua via? Respondeo : Ego sum via, quam quæris; via, inquam, non fallax, sed vera, quæ ducit ad veram vitam, puta ad Deum Patrem in cœlis, ubi est domus Patris mei, in qua mansiones multas esse dixi; unde id explicans, subdit : « Nemo venit ad Patrem nisi per me. » Pater ergo est terminus; ego sum via. Est hendiatis : « Via et veritas, » id est via vera. Rursum, « veritas et vita, » est vera vita. Tamen enim « veritas, » cum ponatur inter « via et vita, » ad utrumque referri potest. Jam : « Ego sum via, » hoc est mea fides, doctrina, gratia et vita est via quæ ducit ad cœlum. Sepe enim in Scriptura Christus ponitur pro adjunctis Christo, puta pro Christi fide, gratia, doctrina. Aut « ego sum via, » id est ego sum doctor, index et dux viae vere, quæ recta ducit ad æternam et beatam vitam, g. d. « Ego sum via, » quia induco et doceo veram fidem et sanctam conversationem, quæ vera est via ad vitam æternam. Alludit ad illud *Isaie xxx* : « Et erunt oculi tui videntes per ætorem tuum, et aures tue audient verbum potestatem mentis : hæc est via, ambulate in ea. »

Verum, quia aliæ viæ sunt veræ et rectæ, aliæ falsæ et erroneæ, juxta illud : « Est via quæ homini videtur recta, et novissima ejus ducunt ad mortem, » *Prov. xvi*, hinc Christus vocatur « via et veritas, » id est via vera et recta, juxta illud *Isaie xxxv* : « Et hæc vobis erit directa via, ita ut stulti non errent per eam, » g. d. Judæi, Gentiles et

philosophi multa dixerunt et docuerunt de beatitudine et beata vita, et de virtutibus : quæ quasi via ad illam ducunt, sed in multos errores inciderunt, ideoque homines non ad vitam, sed ad interitum et gehennam duxerunt : quia sicut non veram, sed fucatam et falsam beatitudinem, beatitudinem vitam constituerunt in opibus, honoribus, deliciis et vanis scientiis; sic non veram, sed hæc et falsam vitam ad beatam vitam imitant aliosque docuerunt. At ego doceo veram fidem, pietatem, charitatem cæterasque virtutes quibus quasi recta via pervenitur ad veram vitam æternam, quæ est apud Patrem et consequenter apud me. Nam ego et Pater unum sumus. Sicut ergo Pater est vita beata tum formalis, tum causalis, quia eandem nobis communicat; tum obiectiva, quia Deus est obiectum visionis beatificæ, sic et ego sum eadem ipsa veritas et vita. Ego sum ergo, qui rectam viam in cœlum vobis demonstro; ego sum qui quasi veritas omni errore mentis vos libero; ego sum, qui ad veram vitam vos duco. Quare nolite turbari mea morte instante et vestra salutaria; sed credite et sperate in me. Ego enim tam me quam vos a morte ad beatam vitam et gloriosam suscitabo; ego enim sum via, veritas et vita.

Hinc patet quod Christus sit via. Primo, quia ipse per meritum passionis suæ nobis viam in cœlum aperuit. Ita Jansenius et Maldonatus. Secundo, quia ipse sua doctrina nobis viam eandem ostendit. Tertio, quia ipse inspirat nobis fidem, gratiam et sancta opera meritaque, quibus quasi vis tendimus ad vitam æternam. Quarto, quia ipse hanc viam in cœlum sua sancta vita et passione prævit primusque calcavit, ut sum in eadem sequentes et imitantes, perveniamus ad cœlum quo ipse ascendit et pervenit.

Hic est genuinus hujus loci sensus. Verum, quia aurea hæc est Christi gnome, audi varios et elegantes Patrum de eo partim sensus, partim sententias.

Primo igitur, S. Leo, serm. 2 De Resurrect. : « Christus, ait, est via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ. »

Secundo, S. Cyrillus, lib. IX, cap. xxxiii, Christus, ait, nobis est via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationis fontem. Adquire : « Tria sunt, ait, necessaria ut ælestes mansiones consequamur, operatio virtutis, fides recta, spes vitæ; et ideo Dominus dicit : « Ego sum via, » quia legem nobis dedit, et verbo et exemplo docuit nos mundum contemnere et sancte operari. Veritas est, quia ipse est rectissima regula fidei nostræ et docuit nos veritates divinas. Vita est, quia vitam quam speramus, nemo nobis largiri potest nisi ipse. Sic sensus erit, g. d. Nemo venit ad Patrem (qui est ipsa vera vita et beatitudo) nisi per charitatem ambulat in me, qui sum via; ac per fidem credat in

me, qui sum veritas; et per spem confidat in me, qui sum vita æterna.

Tertio, S. Bernardus, serm. 2 De Ascens. : « Sequamur, ait, Domine te, per te, ad te, quia tu es via, veritas et vita : via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio. » Idem Bernardus, serm. 7 in Cena Domini : « Ego, ait, sum via, per quam est eundem; et veritas, ad quam veniendum; et vita, in qua permanendum. Ego sum via sine errore, veritas sine falsitate, vita sine morte. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio. Ego sum via habilis, veritas irrevocabilis, vita interminabilis. Ego sum via lata et spatiosa, veritas potens et copiosa, vita delectabilis et gloriosa. » Huicque S. Bernardus, vel quisquis est auctor; stylus enim arguit alium esse autorem.

Quarto, S. Augustinus : Christus, ait, est via secundum humanitatem, qua ad nos venit et rediit ad Patrem; idem est veritas et vita secundum divinitatem. Audi eum, serm. 55 De Verbis Domini secundum Joannem : « Qua vis ire? ego sum via; quo vis ire? ego sum veritas; ubi vis permanere? ego sum vita. Veritatem et vitam omnis homo cupit; etiam Philosophos Deum esse vitam quandam et veritatem viderunt, viam non omnis invenit. Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas et vita, assumendo hominem, factum est via : ambula per hominem et pervenies ad Deum; melius est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare. » Idem Augustinus hic, tract. 60 : « Per formam servi, ait, Dominus venit ad nos et rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens : venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces : est autem Deus verax, sed omnis homo mendax; non reliquit autem se, cum veniret ad nos : nam et qui loquitur, quodammodo ad auditores procedit, nec se reliquit; cum autem tacet, veluti ad se redit, et cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, et ad seipsum, et ad Patrem, et nos per ipsum, et ad ipsum, et ad Patrem imus. »

Quinto, S. Hilarius, lib. VII De Trinit. : « Non nos seducit, ait, qui via est; nec illicet per falsa, qui veritas est; nec in mortis relinquit horrore, qui vita est. » Idem, lib. De Essentia Patris et Filii : « Nec ducit, ait, per erratica, quia est via; nec illudat per falsa, quia est veritas; nec in mortis horrore relinquit, quia est vita : si via, duce alio non indigetis; si veritas, non loquor falsa; ad vitam, etiam morientes ad me venietis. »

Sexto, S. Chrysostomus, hom. 72 : « Sum Via, ait, quia per me venietis; sum veritas, quia sine dubio hæc erunt quæ dixi; sum vita, quia neque ipsa mors prohibere poterit, quo minus ad me perveniatis. » Huc accedit Toletus, qui sic explicat : « Ego sum via, » quia per me a peccato ad justitiam, ab hoc seculo ad æternam beatitudinem transeundum est. « Ego sum veritas, » quia justitiam et beatitudinem, quam promitte,

re ipsa praesto; ergo ne dubitetis me venturum ad vos et assumpturum ad me. At ne aliquando tarbemin, cum vos occidi et necari propter me videritis, dicentes: Quomodo ergo ibimus ad te? « Ego sum via, » qui vos resurgere a morte faciam, ut assumam vos ad me; mors enim non poterit impedire quominus ad me veniatis, quia ego sum vitae causa.

Septimo, S. Ambrosius, lib. *De Bono mortis*, cap. xii: « Christus ait: Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ingre diamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quae perducit, veritas quae confirmat, vita quae perseverantibus redditur. » Et post pauca: « Sequimur te, Domine Jesu, sed et sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas et vita, quia in via possibilitas, in veritate fides, in vita premium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita. »

Symbolice: Christus est via incipientium, purgans eos per odium peccati et detestationem vitae prioris; idem est veritas proficientium, illuminans eos per exempla virtutum ac studium novae sanctaeque conversationis; idem est vita perfectorum, uniens eos Deo, per puri amoris affectum. Audi S. Bernardum, serm. 7 in *Cana Damini*, multa conglomeratam: « Ego sum via incipientium, veritas proficientium, » via perveniendum; ego sum via lucis et serena, veritas vivens absque poena, vita felix et amena; ego sum via in patibulo, veritas in inferno, vita in resurrectionis gaudio; ego sum via, in qua non est spina vel tribulus; veritas, in qua non est falsitatis stimulus; vita, in qua revisit mortuus; ego sum via recta, veritas perfecta, vita sine fine mansura; ego sum via reconciliationis, veritas retributionis, vita aeterna beatitudinis. Nemo venit ad Patrem, nisi per me, q. d. Nemo venit ad me veritatem et vitam, nisi per me viam. »

Tropologice: S. Basilus notat Christum dici viam, ut denotelet Christianos quotidie in via virtutis ambulare et proficere debere, juxta illud Psalms: « Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. Audientes viam, ait, seriem et ordinem intelligentis per opera justitiae, per quae illuminationem scientiae ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinant, et ad ea quae restant nosmetipsos extendentes, donec perveniamus ad beatum finem, quae est Dei cognitio, quam Dominus per sese, in ipsum credentibus largietur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nesca, Dominus noster Jesus, ad Patrem, qui vae est bonus, perducens. Nemo, inquit, venit ad Patrem, nisi per me. Talis est noster ad Deum reditus per Filium. » Hucusque S. Basilus, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. viii, qui Christum ait esse viam, non tantum per fidem, sed etiam per operationem virtutum. Rursum Theophylactus: Cum exeres, inquit, vitam acti-

vam, fit tibi Christus via; veritas autem, cum in contemplativa perseveras; adjecta est autem vita, quia ad Deum referenda est actio et contemplatio.

Anagogice S. Augustinus, in *Sententis*, n. 268: « Dominus ait: Ego sum via, veritas et vita, id est per me venit, ad me pervenit, in me manet. Cum enim ad ipsum pervenit, etiam ad Patrem pervenit, quia per eumdem ille cui aequalis est cognoscitur, vinciente atque agnitante nos Spiritu Sancto, ut in summo atque incommutabili bono tunc fine maneamus. » Hinc S. Bernardus mortuos apparuit eisdem absentem dicens se sursum ascendere, « quia sursum est veritas: » nam in terra deorsum nil est nisi vanitas et falsitas, ut docet Ecclesiastes. « Nulla (aiebat S. Bernardus) hic scientia, nulla veri cognitio; sursum scientie plenitudo, sursum vera notitia veritatis. » Ita habet Vita ejus, lib. V, cap. ii. Et S. Benedicto moriente, de eo dicitur ejus monachis haec visio exhibita est. « Viderunt namque, ait S. Gregorius, lib. I *Dialog*, cap. xxxvii, quia strata pallis atque innumeris coruscis lampadibus, via recto Orientis tramite ab ejus cella in caelum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cujus esset via quam cernebat, inquisivit. Illi autem se nescire professi sunt. Quibus ipse ait: Haec est via, qua dilectus Domino caelum Benedictus ascendit. »

NEMO ENIM VENIT AD PATREM, NISI PER ME. — Ego enim sum via ad Patrem, qui est terminus: Pater enim est ipsa vita beata, omnes Sanctos beatus, uti jam dixi. « Nemo, » scilicet hominum. Addit Suarez: « nemo » quoque angelorum; hos omnes enim omnem suam gratiam et gloriam accepisse a Christo ejusque meritis, ipse censet multisque probat, III *part.*, *Quest.* XIX, art. 4, disp. xlii, sect. 1.

7. SI COGNOVISSETIS ME, ET PATREM MEUM UTIQUE COGNOVISSETIS. — Occurrit Christus objectioni. Proterant enim discipuli objicere: Tu, o Christe, asseris te esse viam, Patrem vero terminum ad quem vadis. At nos non cognoscimus Patrem; unde nec cognoscimus terminum ad quem tibi nobisque eundem est; fac ergo ut Patrem cognoscamus. Rursum, si 7; iter est terminus, tu via, quomodo ergo dixisti: « Ego sum via, veritas et vita, » id est ego sum via ad terminum via? Respondet Christus utrumque esse verum. Ego enim, inquit, unam cum Patre habeo essentiam, unam eandemque divinitatem. Quare si cognovissetis me » plane et perfectae, « et Patrem meum utique cognovissetis. » Cognoscerebant quidem et credebant Apostoli Christum esse Dei Filium, sed necdum credebant esse eum consubstantialem Patri, et eandem numero cum eo habere essentiam et deitatem, sed id postea recepto Spiritu Sancto cognoverunt. Unde subdit:

ET ANODI COGNOSCEBIS EUM, ET VIDISTIS EUM. — Ita Romani, S. Chrysostomus quoque et S. Si-

larius legunt « agnoscebis » in futuro; q. d. Jam jam cognoscebis Patrem in Pentecoste per illuminationem Spiritus Sancti, imo jam vidistis eum in me: « qui » enim « videt me, videt et Patrem meum, » uti subdit Christus. Graecus, Syrus et Arabicus habent, *γινώσκεις*, id est cognoscebis, in presenti; q. d. Jam cognoscebis Patrem, quia vidistis eum in me tot virtutes et miracula operantem. Esse enim non videritis eum nude in sua essentia et deitate, vidistis tamen eum velatum in me meaque humanitate eum nube, per signa et miracula, quae quasi fulmina et tonitrua ex ea evibrat. Ita Cyrillus, Chrysostomus et alii.

S. DICIT EI PHILIPPUS: DOMINE, OSTENDE NOBIS PATREM, ET SUFFICIT NOBIS. — Philippus non intellexit responsum Christi, quomodo scilicet qui cognoscit Christum, cognoscat et Patrem; instat ergo ut Christus Patrem ipsum ostendat, q. d. Ais Patrem in te esse, et quasi latere absconditum. Aperi te, et cum nobis ostende. Pater enim est principium, fons et origo divinitatis, ut ait S. Dionysius, cap. iii *De Divin. nomina.*, S. Augustinus, lib. V *De Trinit.*, cap. xiii et xiv; et Concilium Toletanum VI, in *Confess.* *Idem.*

Et sufficit nobis. — Primo, S. Chrysostomus, q. d. Non aliud cupimus, quam ostendi nobis Patrem.

Secundo, S. Cyrillus, « sufficit nobis, » scilicet ad beatitudinem, ut cum turbatione, merore et pavore liberemur, quia Pater cum sit Deus, ipse beabit nos.

Tertio, « sufficit nobis, » ad confundendum Judaeos, qui negant te esse Dei Filium. Ita quoque Cyrillus.

Quarto, simpliciter, « sufficit nobis, » ut tibi, isque quem jam dixisti et nobis promisisti de mansionibus multis in caelo, credamus et fidem adhibeamus, q. d. Pro omnibus rationibus quas, o Christe, accumulamus, ut nos de tua morte mortuos soleris, unam poscimus, ut ostendas nobis Patrem; haec enim una nobis vice omnium erit et sufficet. Sic fere S. Hilarius, lib. VII *De Trinit.*

Anagogice interlinearis: Pater sufficet nobis, quia in eo sufficientia erit nobis. Et Glossa, q. d. In quo sufficientia, et non in te. Audi S. Augustinum, lib. I *De Trinit.*, cap. viii: « Illa laetitia, quae nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiritur; quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficet nobis; sed nondum intellexerat se posse dicere: Domine, ostende nobis te, et sufficet nobis; quod ut intellexeret, responsum est ei: Tanto tempore vobiscum sum, » etc.

Hinc verum est illud S. Augustini: « Sufficit tu Deo, sufficet tibi Deus tuus. Deus enim est Sadaai, id est sufficientia, copia, abundantia bonorum omnium, uti ostendi *Genes.* xvii, 1. Ipse enim solus est sates cordis, requies animi, jubilium mentium. Unde Psalms: « Satiabimur cum apparuerit gloria tua, » *Psalm.* xvi, 45. Et: « Ine-

brabuntur ubi ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos, » *Psalm.* xxxv, 9. Et: « Quid enim mihi est in caelo, et a te quid volui super terram? defecit caro mea et cor meum. Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum, » *Psalm.* lxxii, 23.

Ratio a priori est, quod Deus hominem creavit ad imaginem et similitudinem suam; quare indidit ei capacitem infinitam et desiderium infinitum, quod multis bonis finitis expleri et satiari non potest. Ergo necessum est, ut solus Deus, qui est bonum infinitum, illud impleat et satisfiat, juxta illud S. Augustini, lib. I *Confess.*, cap. 1: « Pecisti nos, Domine; ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. » Unde idem S. Augustinus, in *Psalm.* cii: « Pecori, ait, bonum est implere ventrem, dormire, gustare, vivere, sanum esse, generare. Tale tu bonum queris? Coheres Christi, quid gaudes quod solus es pecorum? Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium, ipse erit bonum, a quo tu in tuo genere factus es bonus et omnia in genere suo facta sunt bona: qui sultis in bonis desiderium tuum. » Idem, in *Psalm.* lxxii: « Amas divitias, ait, ipse Deus tibi erit divitiae tuae; amas fontem bonum? quid praeciaris illa sapientia? quid lucidius? Quidquid hic potest amari, pro omnibus tibi erit, qui fecit omnia. Tanquam adipem et pinguedinem replatur anima mea. »

9. DICIT EI JESUS: TANTO TEMPORE VOBISCUM SUM (per triennium conversatus docti vos quis ego sim), ET NON COGNOVISTIS (Graece, Chrysostomus et Cyrillus legunt, non cognovistis in singulari) ME, — quod scilicet non tantum sim homo, sed et Dei Filius, non essentia et existentia ab eo diversus, sed ipsi Deo Patri *quodammodo* et consubstantialis. Idcirco enim me viso cupis videre Patrem, quod putes Patrem a me plane esse diversum et diversam habere naturam, q. d. Vidi Jesum Dei Filium, superest ut videam ejus Patrem ab eo diversum, uti apud homines fit. Haec est radix erroris tui; quocirca eam succidens, tibi assevero, dicoque:

PHILIPPE, QUI VIDET ME, VIDET ET PATREM. — q. d. Cum ego et Pater unum plane et idem simus, puta una essentia divina, una, inquam, non tantum specie, sed una in individuo; hinc qui videt me per humanitatem quam assumpsi, eo modo quo videt me, videt et Patrem meum, quia ego et Pater unum sumus. Nisi nota: In Christo humanitas videbatur per se, divinitas vero per accedens, quia non in se, sed tantum per humanitatem videbatur, sicut videtur anima per corpus, in quo movetur et operatur. Quare qui oculo corporeo (de quo maxime rogabat Philippus, et respondebat Christus; nam oculo mentis ait, illos se non cognovisse, scilicet plene et perfecte) videbat per se hunc hominem, puta Jesum, indirecte et per accidens videbat ejus deitatem, quia hic homo revera erat Deus. Quocirca cum unum idemque sit Deus, quia ratione videbat Deum

Qui videt Christum, videt et Patrem, quod assumpsit?

Filius, eadem videbat et Deum Patrem; loquor quoad essentiam, quae utrique eadem est et communis, non quoad personam: persona enim Filii assumpsit humanitatem, non vero persona Patris. Quare qui dicitur videbat hunc hominem, directe videbat personam Filii Dei in homine latente, non vero personam Patris, nisi per concomitantiam, uti dicam vers. 10. Simili modo, qui oculis mentis videbat, et ex miraculis cognoscebat hunc hominem, puta Jesum esse Deum Filium, cognoscebat quoque et eisdem Deum esse ejus Patrem, tum quia Deum Filium nemo generare potest, nisi Deus Pater; tum quia una est tantum divinitas, quae proinde eadem numero est in Patre et Filio: quare qui videt sive cognoscit deitatem Filii, cognoscit quoque deitatem Patris, cum una sit eademque. Ita S. Augustinus, Cyrillus, Chrysostomus, Hilarius et alii Patres passim contra Arianos, qui ex hoc loco probant primo, Jesum vere fuisse Deum, ita ut qui videret hunc hominem, videret pariter et Deum. Secundo,

nam esse personam Filii Dei, aliam Dei Patris: quod negabat Sabellius; hanc enim diversitatem personarum notant haec voces: « Me et Patrem meum; » alia enim est persona Patris, alia Filii, utpote a Patre geniti. Tertio, Filium esse Patri *ipsentem*, nisi enim esset *ipsentem* Patri, posset videri Filius non viso Patre, et vice versa posset videri Pater non viso Filio, ut in humanis fit, ubi saepe filii cognoscuntur non cognitis parentibus. Eras ergo, o Philippe, dum viso me cupis videre Patrem, quasi alium Deum aliamque deitatem sis visurus, cum non nisi una sit eademque: « Quo modo ergo tu dicis: Ostende nobis Patrem? » Jam enim cum tibi in meipso ostendi, uti dixi.

Denique Hilarius, lib. VII *De Trinitate*, et Ribera censent eum qui videt Filium, videt et Patrem; nam Filius est character et figura substantiae Patris, id est expressa plenaque imago et similitudo Patris, sicut in imagine expressa in cera videtur ipsa forma sigilli, ex quo impressa est. Verum Christus hic non tam agit de similitudine, quam de identitate naturae divinae, ut recte advertit Toletus.

Hic verus est sensus, quo Christus directe respondet interrogationi et menti Philippi; verum quia Christus arrepta interrogationis occasione solet alius assurgere et auditores evehere, ac sublimiora docere eodemque sermone complecti; hinc secundo, hic locus accipi potest de omni et propria cognitione Patris et Filii, sive per fidem, sive per speciem, *q. d.* Qui videt me secundum divinitatem, videt et Patrem, quia licet ipse sit a me distinctus, tamen ego in ipso sum et ipse in me est per naturae identitatem; quare qui videt, id est credit, me esse Dei Filium, videt pariter, id est credit, Deum esse meum Patrem; et qui per visionem beatificam videt me intuitive, intuitive videt et Patrem. Ita ex S. Cyrillo, Augustino, Chrysostomo et Hilario, Maldonatushio, et Suarez,

lib. *De Attrib. divin.*, cap. XXIII, n. 41, qui hinc docet Beatos videntes divinam essentiam, videre pariter tres in illa personas.

10. NON CREDITIS QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME EST? — Nota primo: Hic rursus significatur distinctio personarum divinarum; nec enim recta, quis dicitur esse in seipso, sed in alio. Secundo, significatur identitas naturae divinae; quia enim Pater et Filius sunt et existunt in una eademque natura divina; hinc Pater est in Filio et Filius in Patre. Probat id Christus ex effectu, quia scilicet ipse doctrinam et opera sua habebat a Patre et cum Patre communia; ergo et eandem cum eo naturam habebat communem. Ita Cyrillus et Leonius. Hinc consequenter, tertio, haec gnome significatur perfecta et intima conjunctio et inhabitatio unius personae divinae in alia, et e converso, qua fit ut Pater sit in Filio et Spiritus Sanctus, Filius in Patre et Spiritu Sancto, Spiritus Sanctus in Patre et Filio; quam Damascenus, lib. I *De fide*, cap. XI, vocat *συμπόρευση*, et ex illo Scholastici vocant circumcessionem; de quo mysterio agit S. Augustinus, lib. VI *De Trinitate*, cap. ult.; S. Hilarius, lib. IV *De Trinitate*; S. Ambrosius, in cap. XIII *epist. II ad Corinthios*. « Singula, ait S. Augustinus, sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia. » Singulae ergo personae divinae in aliis singulis non tantum quoad essentiam, sed etiam quoad relationem et personam sibi propriam inexistunt, quia omnes sibi invicem sunt intimae et conjunctissimae, uti ex Suarez et aliis fustus ostendi *Isaia XLV, 44*, ad illa: « Tantum in te est Deus. » Unde sequitur, quod qui plene cognoscit videtque unam personam, *v. g.* Filium, uti vident Beati, non tantum videt deitatem communem Patri et Filio, sed videt quoque ipsam personam Patris, tum quia persona Patris est intima personae Filii, tum quia ad eam relationem et ordinem essentiali includit; Pater enim essentialiter est qui genuit Filium; et hoc est quod ait hic Christus: « Non creditis quod ego in Patre, et Pater in me est? » Addit S. Hilarius quod Filius sit Patri simillimus, utpote ejus character et viva imago.

VERBA, QUAE EGO LOQUOR, A MEIPSO NON LOQUOR. — *q. d.* Verba quae ego loquor, non sunt humana, sed divina; quare non a mea humanitate, sed a divinitate quam a Patre accipi, vel a propria causa proficiscuntur: unde qui me loquentem audit, non tam me, quam Deum Patrem in me et per me loquentem audit. Nota: Deitas communis Patri et Filio erat causa efficiens verborum divinarum, quae promebat Christus; res tamen verbis significata saepe erat propria personae Filii, non Patris, ut cum dicebat: Ego sum Dei Filius, Ego sum Verbum, Ego carnem assumpsi, Ego quae dico et facio, accipi a Patre. Haec enim dicebat de seipso, non de Patre, ut patet; nec enim Pater factus est homo, sed Filius; Pater ita-

necne ac Filius erat causa efficiens, uti incarnationis, ita et verborum a Verbo incarnato prolatorum. Opera enim S. Trinitatis ad extra, ut aiunt Theologi, sunt indivisa et tribus personis divinis communia.

PATER AUTEM IN ME MANENS, IPSE FACIT OPERA. — « Pater, » tanquam primum principium, non tantum creaturatum, sed et ceterarum personarum divinarum, puta Filii et Spiritus Sancti. Cum enim Pater generando communicavit suam deitatem Filio, communicavit quoque eidem suam omnipotentiam, virtutem et operationem. Quare si non Filius, sed Pater ipse humanitatem assumpsisset, idem prorsus locutus et operatus fuisset quod locutus et operatus est Filius; tum quia Pater locutus et operatus est in Filio; tum quia eadem est deitas et omnipotentia Patris et Filii, quo omnia loquebatur et operabatur in Filio per humanitatem assumptam. Unde Apostolis colligendum relinquitur Christus, *q. d.* Ideo cum me videtis et auditis, Patrem meum a vobis videri et audiri putate. Ex his autem dictis et factis meis, ait Ribera, potestis intelligere quam bonus sit Pater meus, quam mansuetus, quantum vos amet; ex miraculis meis potestis cognoscere meam omnipotentiam, me scire omnia et habere in me omnia bona; ex quo intelligitis eadem similiter habere Patrem, et in eo vos veram omnium bonorum affluentiam habituros; et cum haec externa in tantorum bonorum cognitionem vos ducant, quid futurum putatis, si meam et Patris essentiam sine speculo et aenigmate intueremini? Itaque non loquitur de cognitione essentiali, sed de ea quae potest haberi in via.

11. NON CREDITIS QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME EST? 12. ALIOQUI (SYRUS, *sin minus*) PROPTER OPERA IPSE FACIT. — Pro « non creditis, » Graeca habent *ἀπιστετε μοι*, id est *credite mihi*; et sic legit Syrus, Arabicus, Euthymius, Cyrillus et Hilarius, lib. VII *De Trinitate*, sed eodem rediit sensus, et unus alterum includit, *q. d.* Non creditis quod ego sim in Patre, et Pater in me? Credite, quia ego vobis hoc assevero. Alioqui, si mihi id simpliciter asseveranti non creditis, credite saltem propter ipsa opera, quia Pater operando in me et per me tot tantaque miracula, per opera ipsa ostendit se in me habitare ac per me tanta operari, sicut anima ostendit se esse in corpore per motum, visum, auditum, tactum aliaque opera vitalia, quae ipsa per corpus operatur.

AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUI CREDIT IN ME, OPERA QUAE EGO FACIO, ET IPSE FACIET, ET MAJORA DEI IN VOBIS FACIET. — Probare vult Christus Patrem esse in se, et se in Patre; vis argumenti in eo consistit, *q. d.* Qui credit Patrem esse in me, hic per hanc fidem, sive vi et virtute hujus fidei similia miracula et opera divina faciet, qualia ego facio, imo majora faciet quam faciam ego. Ergo fides illa vera sit oportet, quae scilicet credit Patrem in me esse et operari. Pater enim operatur

per fidem veram illicque per opera miraculosa testimonium veritatis perhibet, non vero fidei falsae; alioqui enim ipse, qui est prima veritas, testis et approbator esset falsitatis et mendacii.

ET MAJORA VOBIS FACIET. — *v. g.* Quilibet fidelis qui in me credit, sed alii ex illis, ut Apostoli et viri Apostolici.

Quam rem hanc majora? Primo, Origenes, homil. 7 in *Num.*, censet majora haec esse, quod homines fragiles vincant carnem, demonem et mundum; plus enim, inquit, est quod Christus vincat in nobis, quam quod vincat in se.

Secundo, S. Chrysostomus: Majora, inquit, sunt, quod S. Petrus sua umbra sanavit quoslibet infirmos, *Act. v, 43*, id enim non fecit Christus, et similia.

Tertio et postius, S. Augustinus, *tract. 72*, majora haec esse censet, conversionem omnium gentium totius mundi, factam per duodecim Apostolos. Christus enim longe pauciores convertit, scilicet quingentos duntaxat aut circiter, tot enim nominantur, I *Cor. xv, 6*. Audi S. Augustinum, ejus verba prolata in paucis contraxi: « Quae sunt ista majora, an forte quod egros umbra sanabat? majus est enim quod sanet umbra, quam fimbria; sed quando ista dicebat, verborum strom facta commendabat; cum enim dixit: Pater in me manens, ipse facit opera; opera dicebat verba, quae loquebatur, quorum fructus erat fides illorum; evangelizantibus autem discipulis, non tam pauci quam illi erant, sed Gentis etiam crediderunt; discessit ab ore Domini dives tristis; et tamen postea quod ille unus non fecit, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur; non de Apostolis autem tantum loquebatur dicens: Qui credit in me, etc. Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non utique sine nobis, ipse facit ut faciamus, id est, ut ex impiis justi fiamus. » Subdit deinde rem miram et paradoxam: « Et hoc majus esse dixerim, quam creare celum et terram; haec enim transibunt, praedestinatorum autem salus et justificatio permanebit. Sunt et in caelis angeli opera Christi, etsi aequalis sit potentia istos creare et impios justificare, hoc majus est misericordiae. Quanquam omnia Christi opera intelligere, ubi ait: Majora horum faciet, nulla necessitas cogit; horum enim forte dixit quae tunc faciebat; faciebat autem verba fidei: minus est autem verba justitiae praedicare, quod fecit propter nos, quam impios justificare, quod ipse ita facit in nobis, ut faciamus et nos. » Et Glossa: « Quod facit in nobis non sine nobis, majus est his quae sine nobis facit, ut celum et terra. In illis enim est tantum opus Dei, in istis imago Dei.

Quares: Cur Christus voluit majora per Apostolos, quam per se operari? Respondet: Primo, quia sensim voluit fidem in se disseminari et crescere, ne, si subito cresceret, putaretur esse phantasma, et Christus magus vel impostor esse